
Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

Don't it always
seem to go

That you don't
know what you
got 'til it's gone

They paved paradise,
and put up a parking lot

Joni Mitchell, Big Yellow Taxi (1970)

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

Inhoud

Voorwoord	4
Inleiding en verantwoording	6
1. Uitdagingen voor de Rotterdamse cultuursector	10
Cultuur in Rotterdam	12
Bewustzijn en benutting culturele basis	12
Cultuursector als weefsel en stuwende kracht	13
Economisch fundament aangetast	14
Verkenning van nieuwe wegen	15
Gemis van cultuur	16
Weerbaarder en sterker uit de crisis komen	16
2. Lessen van Corona	18
Creatieven, kunstenaars en toeleveranciers als basis	18
Kloof gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde instellingen	20
Solidariteit	20
Ondernemerschap, innovatie en maatschappelijke verankering	21
Cultuurparticipatie is essentieel	23
Conclusie	23
3. Uitgangspunten en principes voor een weerbare cultuursector	26
Integraliteit en Toegankelijkheid	26
Innovatie en Experiment	29
Digitalisering	29
Samenwerking	30
Participatie: Volgende Generatie	31
Conclusie	31
4. Kom tot een Rotterdamse New Deal voor Cultuur	34
Noodsteun	36
Vliegwiel	36
Transitie	38
Ten slotte	38
Colofon	40

Voorwoord

Vlak na de zomer van 2020 vroeg wethouder Onderwijs, Cultuur en Toerisme Said Kasmi aan mij of ik voorzitter wilde worden van de Rotterdamse Denktank New Deal Cultuur. Het idee voor de Denktank was ontstaan in gesprekken van de wethouder met personen en organisaties in de cultuursector. De gedachte was een groep mensen van binnen en buiten de cultuursector bij elkaar te halen, die denken en doen combineert, die aanzetten kan geven voor experimenten en vernieuwende programma's en die tegelijkertijd advies kan uitbrengen aan het gemeentebestuur en de cultuursector over langetermijnmaatregelen. Toekomstgericht om de sector weerbaarder, wendbaarder en veerkrachtiger uit de crisis te laten komen.

Ik heb die uitnodiging graag aangenomen, omdat zowel de cultuur in brede zin als de stad Rotterdam en omgeving mij zeer lief zijn. Voor beiden is wat mij betreft het behoud van een stevige cultuursector noodzakelijk. Cultuur is een wezenlijk kenmerk van onze identiteit en van niet te onderschatten belang voor het welzijn en welbevinden van de individuen in onze samenleving.

De coronacrisis heeft ons misschien wel meer dan ooit laten zien hoe belangrijk cultuur is voor ons sociale leven, voor de sociale cohesie, voor de economie, voor het onderwijs en voor de levendigheid en aantrekkelijkheid van de stad. De verschillende onderdelen van de cultuursector vormen samen een weefsel, maar zijn tegelijkertijd ook onderdeel van het veel grotere stedelijke weefsel; valt daar een deel weg dan ontstaat ook elders een gat, dan rafelt de rest van het weefsel ook.

Ten slotte sprak het idee van een New Deal voor cultuur mij enorm aan; de geschiedenis heeft ons geleerd dat zo'n aanpak in omstandigheden als de huidige uiterst zinvol is.

De cultuursector verdient daarbij vooraf een groot compliment voor de manier waarop ze omgegaan is met de enorme tegenslagen. Uit de gesprekken die we vanuit de Denktank hebben gevoerd, sprak bij alle betrokkenen een enorme passie, maar ook veel optimisme en vernieuwingsdrift. Niet bij de pakken neerzitten, maar juist experimenteren, "verbouwen" (soms letterlijk) en vernieuwen. Een enorme wilskracht ook om door te gaan met wat goed ging, te leren van corona en dat te verwerken in nieuwe producten, werkwijzen enz.

De wethouder vroeg mij bij de start ook om een kernteam te vormen en het gesprek aan te gaan met velen binnen en buiten de sector om zo te werken aan een (eerste) advies. Spontaan ontstond er een kerngroep. Daarnaast bleek er ook een grote groep mensen te zijn van uiteenlopende partijen en personen die zich betrokken voelen bij de culturele en creatieve sector binnen en buiten Rotterdam. Zij hebben als binnen- en buitenring vele ideeën en suggesties aangeleverd. We hebben met hen diverse bijeenkomsten en gesprekken georganiseerd om een beeld te krijgen van de huidige problemen en om ideeën voor de toekomst op te halen. Het zou geweldig zijn als de Denktank door de opzet van haar werk ook kan bijdragen aan een verdere verbinding van de sector met andere domeinen en aan het delen van kennis over methodieken en goede voorbeelden van nieuwe werkvormen.

We hopen al onze ervaringen en inspiratie uit de gesprekken en bijeenkomsten overtuigend te hebben neergelegd in dit advies en ik wil iedereen bedanken die hieraan een bijdrage heeft geleverd.

Bovenal hoop ik dat het gemeentebestuur hierin voldoende aanleiding ziet de cultuursector de financiële, fysieke en mentale ruimte te geven om haar belangrijke rol in de Rotterdamse, nationale en internationale samenleving blijvend te vervullen en dat dit advies ook een rol kan vervullen in het nationale debat over de toekomst van de cultuursector.

Mariëtte Hamer,
voorzitter van de Rotterdamse Denktank New Deal Cultuur

Inleiding en verantwoording

De cultuursector is met de horeca en de evenementensector het zwaarst getroffen door corona. De sector ligt nu al ruim een jaar vrijwel volledig stil. Makers, instellingen, maar ook de aanleverende bedrijven (denk aan technici, catering, decorbouw etc. etc.) hebben het zwaar. De hele sector is getroffen. Het lijkt er daarbij wel steeds meer op dat de klappen nog harder zijn aangekomen naarmate organisaties meer afhankelijk zijn van inkomsten van derden (dus minder subsidie krijgen). Voor degenen die ongelukkigerwijs buiten de steunmaatregelen vielen, zijn de financiële omstandigheden al lange tijd zeer zwaar.

Zomaar herstarten nu corona hopelijk op de terugweg is, zit er voor velen niet in. Het zou ook een gemiste kans kunnen zijn: als je doet wat je deed, krijg je wat je had en nemen we niets mee van het afgelopen jaar. Het vergrootglas dat corona op onze samenleving heeft gelegd, wordt steeds vaker geduid als een omslagpunt. Maar het kan wel twee kanten uitgaan; de kant van de verbinding in de samenleving of juist die van de toch al groeiende en zorgelijke tweedeling. Het maakt dus veel uit welke weg we uit de coronacrisis kiezen. Aan de weg van de verbinding is de cultuursector onlosmakelijk verbonden. Voor brede welvaart is de waarde van cultuur een onderliggend fundament van onze samenleving. In een herstelpun uit de coronacrisis zal zowel nationaal als lokaal en regionaal dus ook voldoende oog moeten zijn voor de zwaar getroffen cultuursector.

Dit is dan ook het moment om vooruit te denken en ook investeringen te doen die de cultuursector stimuleren en waar nodig revitaliseren. Investeringen die kunnen worden gezien als seed money om als vliegwiel te fungeren om de beleving van cultuur weer zo snel mogelijk op gang te brengen, om het publiek te bedienen en om de transitie mogelijk te maken die de weerbaarheid, wendbaarheid en veerkracht kan versterken van de mensen die samen die cultuursector vormen.

Het begrip New Deal verwijst naar de jaren dertig van de vorige eeuw, het grote hervormingsprogramma van de Amerikaanse president Roosevelt om de Verenigde Staten uit het slop van de Grote Depressie te halen. Na de Tweede Wereldoorlog had het Marshallplan in feite hetzelfde doel: stel middelen beschikbaar en geef opdrachten voor publieke werken die de economie zo snel mogelijk uit het slop halen. De huidige situatie leent zich bij uitstek voor een vergelijkbaar plan voor cultuur. De sector staat er ook voor open. Saillant voorbeeld uit de jaren na de Tweede Wereldoorlog: de percentageregeling voor beeldende kunst is in 1951 ontstaan om beeldend kunstenaars te voorzien van opdrachten en daarmee hun beroepspraktijk (weer) op gang te brengen. De regeling heeft een enorme, waardevolle collectie architectuurgebonden kunst opgeleverd.

Die analogie is de basis voor de aanbevelingen die de Denktank New Deal Cultuur in dit advies aan het gemeentebestuur doet:

- Maak de continuering mogelijk van de innovaties die voor of tijdens de coronacrisis zijn ingezet en die bijdragen aan de weerbaarheid en veerkracht van de Rotterdamse cultuursector. Denk hierbij ook aan innovaties in bekostiging, als risicodeling door middel van collectieve fondsen;
- Zorg voor de transitie van de Rotterdamse cultuursector naar een duurzame en krachtige toekomst door versterking van:
  - aanbod, bereik, participatie en verdienvermogen (kernopgave)
  - onderlinge verbindingen (het culturele weefsel)
  - interconnectie met andere domeinen van de Rotterdamse economie en samenleving (sociale- en economische verankering).

Daarbij stellen wij voor te werken langs drie sporen:

- door noodsteun te continueren zo lang dat nodig is,
- door een vliegwiel te creëren waarmee de sector zo snel mogelijk weer kan herstarten en
- door de sector te ondersteunen in haar transitie naar meer weerbaarheid, wendbaarheid en veerkracht voor de langere termijn, zodat zij daarmee onderdeel blijft van het weefsel dat nodig is voor een inclusieve, solidaire, duurzame en welvarende samenleving.

We hebben met dit advies zowel een analyse als een toekomstvisie willen geven. Na een beschrijving van de uitdagingen waar de Rotterdamse cultuursector voor staat, gaan we in het tweede hoofdstuk dan ook nader in op de lessen die we kunnen trekken uit de ervaringen die tijdens de coronacrisis zijn opgedaan. Daarbij gaan we ook in op de karakteristieken van de stad Rotterdam die van belang zijn voor het trekken van lering uit de recente ervaringen en die een belangrijke rol kunnen spelen bij het versterken van het stedelijke cultuurstelsel.

Daarna werken we in hoofdstuk 3 de uitgangspunten en principes uit, die de basis vormen van waaruit we aanbevelingen doen voor de Rotterdamse cultuursector op de korte en middellange termijn.

Die aanbevelingen vormen het vierde en laatste hoofdstuk van dit advies. Ze leiden naar onze overtuiging tot een sterkere en meer weerbare cultuursector, die van groot maatschappelijk en economisch belang is voor Rotterdam. Daarbij merken we overigens wel op dat we de aanbevelingen zo hebben geschreven, dat ze een samenhangend geheel vormen waarbij er niet zomaar een paar 'krenten uit de pap' kunnen worden gehaald.

De Denktank hoopt hiermee niet alleen de beleidsmakers maar alle betrokkenen te inspireren. We zien ons advies dan ook niet als een statisch document. We hopen dat het voldoende richting geeft om verder beleid te ontwikkelen. Maar wij hopen ook dat het advies een levendige basis biedt voor verdere discussie en uitwerking en vooral ook uitvoering. Het Rotterdamse devies 'Geen woorden maar daden' zit ook in onze genen.

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

---

1. Uitdagingen voor de Rotterdamse cultuursector

Corona heeft ons allen hard geraakt. Als een niet te controleren bosbrand blijft zij voortrazen. Steeds als de hoop groeit dat het ergste voorbij is, wakkert ze weer aan. Corona veroorzaakt een van de meest disruptieve crises die we in decennia hebben gezien. Een crisis ook zonder schuldige, het overkomt ons allemaal. Maar de klappen van de crisis vallen ongelijk. En het brengt onverwachte zaken en nieuwe inzichten aan het licht. Op vrijwel ieder vlak worden we teruggeworpen op dat wat prioriteit heeft, en zetten we daar stevig op in. Dat is nodig. Maar nu wordt ook duidelijk dat de keuze voor wat minder prioriteit krijgt, gevolgen kan hebben die nog lang zullen nawerken. Dat is niet alleen in ziekenhuizen het geval. Ook in andere sectoren.

Als we het onderwijs in deze crisis als voorbeeld nemen, zien we dat de focus uiteraard terecht sterk ligt op het voorkomen en inhalen van achterstanden in de basisvaardigheden. Er komt echter ook een ander verhaal naar boven, een andere les die we van de crisis kunnen leren. Meer dan ooit wordt duidelijk dat als kinderen thuis moeten blijven ook hun sociaalemotionele ontwikkeling stagneert; dat een minder kansrijke situatie thuis steeds zwaarder gaat wegen en dat creativiteit gedempt wordt. En dat als we niet ook deze achterstand weten in te halen, een groep kinderen daar blijvend nadeel van zal ondervinden.

Die andere les gaat dus over wat mensen verbindt, hoe ze zichzelf kunnen uiten, hoe ze laten zien wie ze zijn en hoe ze zich tot anderen verhouden. Die les is van groot belang. Wat we eruit leren, is dat we ook dat onderdeel niet kunnen missen om als samenleving goed te kunnen functioneren. Kunst en cultuur zijn daarbij cruciale elementen; zij helpen de woorden, beelden, uitingen en ervaringen te geven die hierbij zo belangrijk zijn. Het gebrek hieraan is niet zomaar een verschraving, kunnen we constateren, het is geen luxeprobleem. Het is fundamenteel.

Wat de coronacrisis ook laat zien, is dat de wijze waarop we cultuur waarderen in het economische verkeer vaak zwak is. We beoordelen cultuur daarin te vaak op haar directe output en zelden op de onschatbare waarde die zij voor de samenleving als geheel heeft. Het onderwijs, om nog even bij dat voorbeeld te blijven, heeft voor haar rol in de sociaalemotionele ontwikkeling van kinderen kunst en cultuur nodig, om daarmee de kinderen te helpen uitzoeken wie ze zijn, wat ze mooi of lelijk vinden, wat van waarde is en welke rol ze in de samenleving kunnen vervullen.

Inmiddels zijn al meerdere adviezen geschreven over hoe de coronacrisis de cultuur raakt en wat daaraan gedaan zou kunnen worden. Al deze adviezen, waaronder een advies van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur, zijn waardevol. Veel kunnen we onderschrijven en hoeven we dus ook niet over te schrijven. Deze adviezen benaderen de kunst en cultuur vaak als sector. Wij voegen daaraan toe dat cultuur niet zomaar een van de economische sectoren in onze stad is. Ze is cruciaal voor het functioneren van andere sectoren, een onlosmakelijk deel van het stedelijke weefsel. Cultuur is medebepalend voor de sociale cohesie in onze samenleving en daarmee is het uitermate van belang dat het juist na een crisisperiode dichtbij en voor iedereen toegankelijk is. Ook is de kunst en cultuur een essentieel onderdeel van ons economisch weefsel. Juist bij de revitalisering van de binnensteden en de wijken vormt de opleving van kunst en cultuur een essentieel element. In Rotterdam met alle diversiteit die de stad kenmerkt, geldt dit des te meer. De coronacrisis biedt ons dus ook de kans om de waarde van kunst en cultuur als 'onzichtbaar' weefsel beter zichtbaar te maken en te herwaarderen.

Dit besef is niet nieuw. Niet voor niets was cultuur een van de pijlers onder de New Deal waarmee Roosevelt de Amerikaanse economie de impuls gaf waarmee de Verenigde Staten uit de crisis van de jaren dertig kwamen; wereldberoemde kunstenaars als Barnett Newman hebben hun kansen daardoor gekregen. Maar het besef moet wel opnieuw worden onderstreept. De cultuur kan haar rol alleen blijvend vervullen als zij vitaal genoeg is om deze en volgende crises te overleven. Het is tijd voor een New Deal voor Rotterdam, waarin de overheid, private partijen en iedereen die werkzaam is in de cultuursector een partnerschap aangaan om te investeren. Wij pleiten ervoor dat de gemeente hierin het voortouw neemt, door te investeren, te stimuleren en te organiseren. En daarbij oog te hebben voor de balans tussen de korte termijn (noodhulp), de middellange termijn (herstel) en de lange termijn (transitie). Uiteraard met betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van de cultuursector zelf. En uiteraard met de wens dat ook de nationale overheid zich meer en langdurig medeverantwoordelijk voelt voor de ontwikkelingen in de Rotterdamse cultuursector.

Cultuur in Rotterdam

Cultuur in Rotterdam kent een sterke aanwas van jonge, grassrootsinitiatieven en een stevig middenveld. De Rotterdamse top speelt zeker landelijk en ook internationaal volop mee. Er is daarnaast sprake van een consequent programma om talent te herkennen, te ondersteunen en te laten doorgroeien. Ook heeft de stad een rijk aanbod aan creatieve opleidingen, jeugdtheater en kunstvakonderwijs, wordt geïnvesteerd in cultuureducatie en is er academische aandacht voor kunst en cultuur. De vele culturele festivals, evenementen, tentoonstellingen,

concerten en voorstellingen zorgen voor levendigheid en aantrekkelijkheid van de stad, die op hun beurt zorgen voor verbindingen met andere domeinen in de stad en van grote waarde zijn voor sectoren als toerisme, horeca en retail. Ook de maatschappelijke meerwaarde van cultuur, bijvoorbeeld met het oog op inclusie en persoonlijke ontwikkeling van burgers, is aanzienlijk. De overtuiging dat cultuur en creativiteit kunnen bijdragen aan het tegemoet treden van grootstedelijke uitdagingen is groeiend en is zeker op Rotterdam van toepassing. Wij denken daarbij zowel aan de binnenstad als aan de vele wijken die Rotterdam kent, ook daar zou kunst en cultuur integraal onderdeel moeten zijn van het sociale en economische weefsel.

Bewustzijn en benutting culturele basis

De belangrijke rol van cultuur voor de stad, haar economische basis en de sociale samenhang is onder meer beklemtoond door de IABx, die in 2017 pleitte voor een sterker bewustzijn en benutting van de culturele basis van Rotterdam, ook voor economische en maatschappelijke doelen. De IABx zag Rotterdam als een stad waar jonge initiatieven zich kunnen ontwikkelen, waar grenzen kunnen worden opgezocht en waar bezoekers en bewoners verrast kunnen worden. Veel kracht en levendigheid is te vinden in de grassroots en de informele Rotterdamse cultuurwereld. Het internationale gezelschap in de 'board' pleitte voor meer trots op de stad en haar culturele aanbod en stelde toen al internationale aandacht op basis daarvan in het vooruitzicht. Ook adviseerde de IABx te zorgen voor een gemeenschappelijke

verantwoordelijkheid van partijen in de cultuursector op basis van grotere structurele onderlinge samenhang. Ten slotte pleitte de IABx ervoor om een volwaardige plek voor de grassrootsbewegingen in de stad te creëren; de nieuwe, veelal jonge en lang niet altijd gesubsidieerde makers die zo goed bij het DNA van Rotterdam passen.

Cultuursector als weefsel en stuwende kracht

De cultuursector in Rotterdam heeft zich de voorbije jaren ontwikkeld tot een weefsel van makers, publiek, instellingen, overheid, mecenaat en markt, die vanuit een fijnmazig patroon van relaties de stad voeden met cultuur en creativiteit. Daarbinnen is sprake van een trapsgewijze structuur van cultuureducatie en amateurkunst, via opleidingen, jeugdtheater, productiehuisen en presentatie-instellingen, naar podia en musea. De stad kent een levendige makerscultuur. Dat leidt ook tot bezoek en deelname van de Rotterdammers: van hen bezoekt 86% ten minste eenmaal per jaar een culturele instelling of activiteit¹. Niet elke culturele organisatie bereikt echter alle publiekssegmenten of alle publiekssegmenten in dezelfde mate², maar de optelsom van alle aanbieders laat zien dat zij het overgrote deel van de Rotterdammers bereiken.

Op haar beurt is de cultuursector onderdeel van het grotere weefsel dat Rotterdam een krachtige en dynamische stad maakt op basis van economie, cultuur en sociale samenhang. De gemeente ondersteunt de cultuursector met een belangrijke inzet op inclusie, innovatie en interconnectie. De brede maatschappelijke betekenis van cultuur wordt steeds meer onderkend, ook in beleid dat gericht is op het formuleren van antwoorden

¹ Cultuurmonitor 2018 van het gemeentelijk onderzoeksbureau OBI

² Blijkens onderzoek van Rotterdam Festivals uit 2019 zijn Wijkgerichte vrijetijdsgenieters en Stedelijke toekomstbouwers nog ondervertegenwoordigd in het culturele publiek.

---

op grote stedelijke uitdagingen. Onder meer de belangrijke rol van de creatieve industrie, een van de landelijke topsectoren, krijgt daarin aandacht. Voor Rotterdam geldt dat de culturele en creatieve industrie een van de belangrijkste smaakmakers en stuwende krachten is van de recente positieve ontwikkeling van de stad³. Tegelijkertijd maakt cultuur Rotterdam en haar inwoners veerkrachtiger, juist op die plekken waar het allemaal niet vanzelf gaat. Daar mag de stad trots op zijn.

Cultuur speelt een voorname rol in de nieuwe dynamiek die Rotterdam sinds een aantal jaren kenmerkt. De stad heeft zich ontwikkeld van een havenstad naar een stad met een haven. In het economisch gewicht van Rotterdam neemt de rol van het stadscentrum toe. In de Economische Verkenningen Rotterdam 2021⁴ wordt gewag gemaakt van het centrum van Rotterdam als een concentratie van bewoners, ondernemers, werkenden en toeristen die samen een aantrekkelijk hoogwaardig stedelijk milieu vormen. De dragende sectoren in het centrum zijn onder meer ICT, horeca én cultuur. Uiteraard zijn deze onderling verbonden. Zo heeft de horeca baat bij een levendige cultuursector en vice versa. De verwachting is dat de stad op de langere termijn, in het tijdperk na corona, een magneet van economische ontwikkeling blijft, waarbij ook in de economische veranderingen (denk aan het verdwijnen van de kleinere winkelier) kunst en cultuur een gat kunnen opvullen of juist bij nieuwe ontwikkelingen (denk aan de campus) versterking kunnen bieden.

Economisch fundament aangetast

Het economische fundament dat de cultuursector sinds jaar en dag schraagt, heeft Rotterdam tot dit punt gebracht. Het is sinds lang gebaseerd op bekostiging door de overheid en bijdragen uit private fondsen in combinatie met inkomsten uit de markt. Recente ontwikkelingen onder invloed van corona laten zien dat dit fundament bij grote en langdurige tegenslagen wankel is. Het culturele weefsel blijkt broos en kwetsbaar. Corona heeft de problemen, knelpunten en risico's in de structuur en werking van het cultuurstelsel uitvergroot en de stressbestendigheid en de veerkracht ervan op de proef gesteld. Dat geldt vooral voor de economische grondslag van cultuur, in het bijzonder voor de publieksinkomsten, die door het platleggen van de traditionele interactie tussen kunst en publiek grotendeels zijn opgedroogd. Onderzoek laat zien dat het aantal faillissementen in Rotterdam lager is dan in 2020, als gevolg van de overheidssteun. Maar het aantal ondernemers dat uit eigen beweging stopt, neemt toe. In de cultuursector zien we dat vooral bij zelfstandigen zonder personeel: makers, creatieven, onder wie beeldend kunstenaars en kleine toeleveranciers in de creatiefzakelijke dienstverlening.

Verkenning van nieuwe wegen

Tegelijkertijd heeft dat in de samenleving als geheel en ook binnen de cultuursector geleid tot het verkennen van nieuwe wegen om het beoogd publiek te bereiken en te betrekken in het bijzonder langs digitale weg, maar ook door innovatief gebruik van de buitenruimte. Veel makers, instellingen en cultuurondernemingen hebben er om uiteenlopende redenen voor gekozen het ontstane vacuüm te benutten om de beschikbare tijd en creatieve ruimte te gebruiken om te experimenteren met nieuwe werkwijzen en vormen om bestaand en nieuw publiek te bereiken. In sommige gevallen was het motief compensatie van de wegvallende inkomsten, meestal was leidend de missie en de drive van makers en instellingen om met cultuur het publiek te bedienen.

Dit kon echter niet voorkomen dat inkomsten voor individuele makers opdroogden en dat publieksinkomsten van instellingen decimeerden. Via overheidsmaatregelen is met wisselend succes aan ontstane financiële noden en dreigend faillissement tegemoetgekomen. Maar in weerwil van de ondernemerszin en experimenteedrift in de cultuursector en de inspanningen van de overheid om de schade te beperken, is de schade aan het stedelijke cultuurbestel die de crisis nog steeds veroorzaakt, aanzienlijk.

---

3 Creatieve sector
stimuleert groei
en ontwikkeling
Rotterdamse
economie -
Economische
Verkenning
Rotterdam (evr010.nl)

4 Economische
verkenning
Rotterdam 2021
(evr010.nl)

Gemis van cultuur

Opvallend genoeg heeft de onmogelijkheid om van cultuur te genieten juist het afgelopen jaar laten zien dat cultuur in economische en maatschappelijke zin van grote waarde is. De honger naar cultuur – in welke vorm ook – lijkt nog nooit zo groot geweest. De impact van het gemis onderstreept de belangrijke waarde die cultuur heeft wanneer we wel kunnen bezoeken, kijken, luisteren en participeren en ook kunnen maken, spelen en programmeren. Die waarde werd al gezien door de gemeentelijke overheid, en is tijdens de coronacrisis ook beter in beeld gekomen bij de nationale overheid. Terecht heeft, naast de gemeente, ook het kabinet zich, namens de maatschappij, in toenemende mate meer financiële inspanningen getroost om de door corona aangerichte schade te beperken. Haar zorg om cultuur is niet louter gestoeld op de waarde van creatie en cultuur *op zichzelf*, maar ook op de betekenis van cultuur voor samenleving en economie.

Die overtuiging van de zelfstandige waarde van cultuur én als factor voor samenleving en economie, is de basis voor continuering van financiële noodsteun zolang de pandemie zich nog zwaar doet voelen. Tegelijkertijd is het noodzakelijk en urgent nu al te gaan werken aan

- een exit-scenario dat de Rotterdamse cultuursector uit de crisis leidt en
- een reconfiguratie of transitie van de stedelijke cultuursector, die haar sterker en veerkrachtiger maakt.

Dat we niet precies kunnen inschatten hoelang we nog last houden van beperkingen door de pandemie, hoe de maatschappij uit de coronacrisis tevoorschijn komt en hoe mogelijk nieuwe gedrags- en bestedingspatronen van burgers en instellingen eruit zullen zien, zijn onzekerheden die we daarbij voor lief moeten nemen.

Weerbaarder en sterker uit de crisis komen

Met deze ontwikkelingen en overwegingen in het achterhoofd is de uitdaging waarvoor Rotterdam zich gesteld ziet, het serieus en voortvarend werk maken van een meer veerkrachtige en sterkere cultuursector door:

- te behouden wat goed werkt
- goede ontwikkelingen die al in gang gezet zijn vóór en tijdens corona, te versterken en versnellen
- nieuwe ontwikkelingen die leiden tot de noodzakelijke transitie, mogelijk te maken.

In de volgende hoofdstukken zullen we hier verder invulling aan geven. Daarbij kijken we eerst naar welke lessen er tot nu toe uit de coronacrisis te leren zijn.

Kunst en Cultuur is niet zomaar een van de economische sectoren in onze stad. Ze is cruciaal voor het functioneren van andere sectoren, een onlosmakelijk deel van het stedelijke weefsel.

2. Lessen van corona

Uit het vorige hoofdstuk komt naar voren dat corona iedereen die betrokken is bij de Rotterdamse cultuursector, een spiegel heeft voorgehouden, of ze zich nou bevinden aan de creatie-, productie- en aanbodkant of aan die van de liefhebber, bezoeker en consument. Behalve dat de crisis de kwetsbaarheid in het economisch fundament heeft laten zien, is door het gebrek aan mogelijkheden om te acteren en participeren in cultuur het besef doorgedrongen dat een leven zonder cultuur niet alleen schraal is, maar ook heel lastig vol te houden. De kenmerken, maar ook de kwetsbaarheden van het leven mét cultuur worden in deze tijd eens te meer zichtbaar. We schetsen ze in dit hoofdstuk als lessen die we van corona kunnen leren.

Creatieven, kunstenaars en toeleveranciers als basis

De basis van de cultuursector ligt bij de grote groep kunstenaars en andere creatieven, die kiezen voor hun vak vanuit hun passie en die vaak opereren als freelancers met een zzp-status. Het gaat daarbij zowel om scheppende als uitvoerende kunstenaars. Deze groep wordt ook wel aangeduid als makers. Daarnaast is er een groep van individuen en ondernemingen die culturele producties mogelijk maken, van kostuumontwerpers en decorbouwers tot leveranciers van 'licht en geluid'. Ook zij zijn van groot belang binnen het ecosysteem van kunst en cultuur. Deze makers en ook de ondersteuners vormen de kurk waar de Rotterdamse cultuur op drijft en waarop culturele instellingen hun programma's stutten. De drijvende kracht van deze kurk is lange tijd stevig

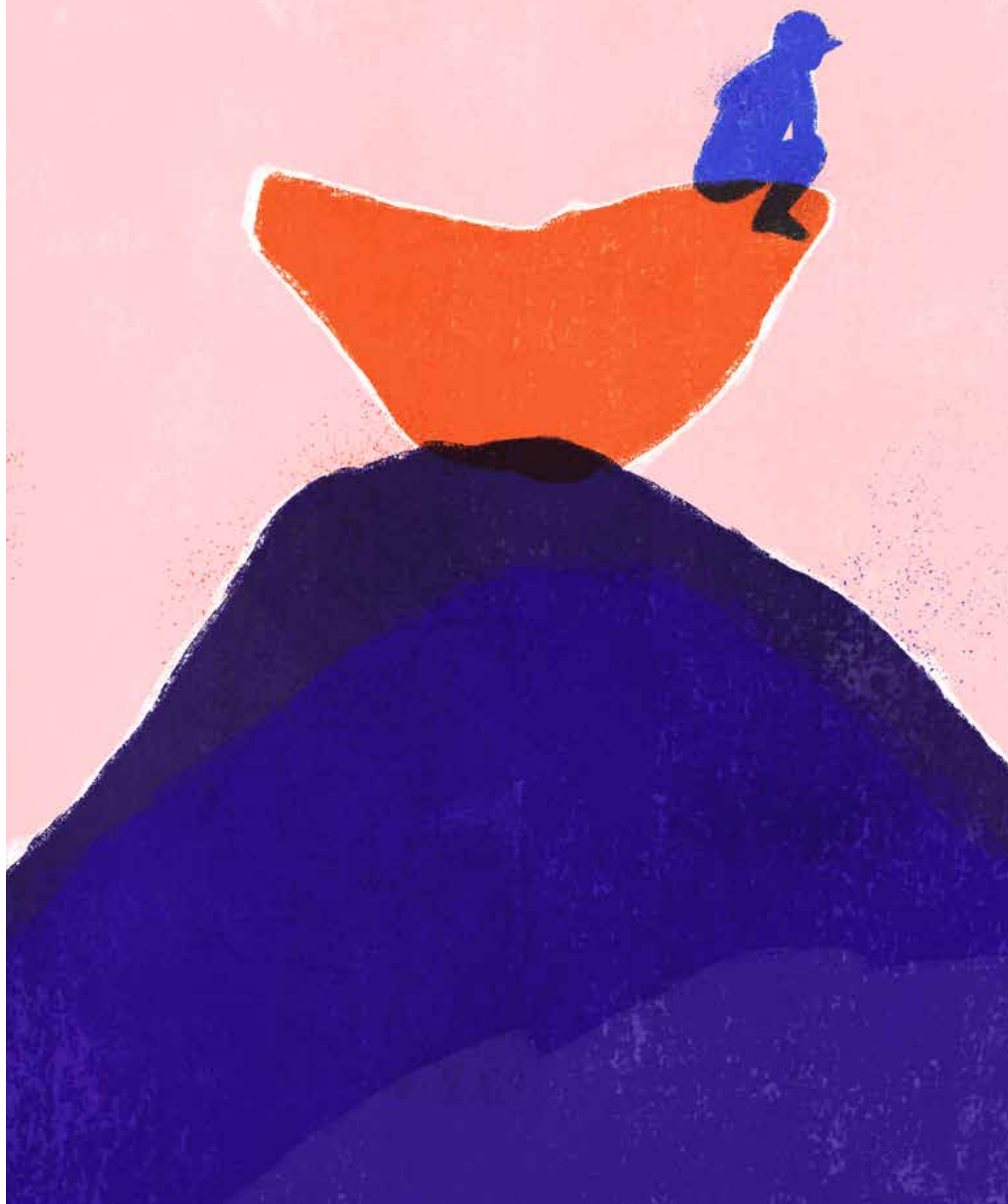
geweest. Ze was gebaseerd op de inhoudelijke gedrevenheid en de creatieve passie die afdoende waren als voornaamste basis voor hun creatieve werk. Het ging hen vooral om de kunst, de creatieve arbeid en, indirect, om een fijne stad waar zij en anderen cultuur kunnen voeden en beleven.

De economische positie van makers en ondersteuners blijkt echter uitermate kwetsbaar, zo is in het afgelopen jaar opnieuw gebleken. Zodra de cultuur stilligt, vallen hun inkomsten weg. De buffers die ze hebben, zijn net als hun marges klein. Ze teren eerst op de buffers in en hebben vervolgens geen kapitaal meer om te investeren in de herstart van hun praktijk. In het stedelijk cultureel ecosysteem zijn de makers het meest kwetsbaar, als gevolg van de beperkingen die het stelsel aan hun verdienvermogen stelt. Dit holt de kurk waarop de Rotterdamse cultuur drijft, gevaarlijk uit.

We zien dat veel creatieve makers en ondersteuners zich door omstandigheden gedwongen zien uit te wijken naar een ander vak. Daarmee worden artistiek en creatief kapitaal vernietigt en zowel maatschappelijke als persoonlijke investeringen tenietgedaan. Van een uitstroom hebben we niet alleen nu last, maar het kan ons ook lang blijven achtervolgen en zal consequenties hebben voor het perspectief van de Rotterdamse cultuur. Het is tegelijkertijd ook van invloed op de vooruitzichten die nieuw instromend talent geboden worden. Het Rotterdamse cultuurstelsel is onvoldoende veerkrachtig om de klappen op te vangen, die makers als gevolg van corona krijgen. Dat zien we als een structurele zwakte van de sector.

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

Kloof gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde instellingen

De coronacrisis heeft laten zien dat de ondersteunings-systematiek van de overheid potentieel kan werken als een splijtzwam binnen het Rotterdamse culturele weefsel. Anders gezegd: steun heeft het effect meer steun aan te trekken en vergroot de financiële en mentale kloof tussen hen die overheidssteun krijgen en hen die deze steun ontberen. Het is prijzenswaardig dat de gemeente Rotterdam als belangrijkste huisvester van cultuurinstellingen een coulanceregeling heeft ingesteld voor het betalen van de huur, die mogelijk zelfs leidt tot volledige kwijtschelding. Evenzeer is het te prijzen dat de gemeente voorziet in ruimhartige regelingen voor noodsteun aan structureel gesubsidieerde en een aantal privaat gefinancierde culturele organisaties en ondernemers. Dat lenigt de nood van een groot aantal van hen. Tegelijk zien we dat sommige door het Rijk of de rijksfondsen gesubsidieerde instellingen, ongeacht hun reële nood, extra subsidie krijgen, terwijl andere organisaties die vooral afhankelijk zijn van inkomsten uit de markt, daar niet voor in aanmerking komen. De uitgangsposities in de fase van opstart en herstel na corona lopen daardoor uiteen. En voor makers en ondersteuners is de situatie nog veel somberder, zoals hierboven aangegeven.

Deze tendens biedt geen stimulans voor de solidariteit in de cultuursector en kan ten koste gaan van de prikkel tot ondernemen. Wanneer deze situatie zich langdurig voortzet, is het risico aanwezig dat dit ongewild ook leidt tot een verwijdering tussen gevestigde culturele instellingen in Rotterdam en netwerken van creatieve en artistieke producties die zich doorgaans meer in

de marges van de sector afspelen. Zo is een belangrijk element van de geleefde en beleefde Rotterdamse cultuur, het nachtleven, volledig stil komen te liggen. Dat geldt ook voor een groot deel van de plekken in Rotterdam waar autonome kunstenaars hun werk ontwikkelen en tonen. Met het oog op de inclusiviteit van de cultuursector is dit een zwakte van de sector en een bedreiging voor het brede culturele weefsel van de stad.

Solidariteit

De onderlinge solidariteit binnen de Rotterdamse cultuursector is van oudsher groot en valt in het bijzonder de laatste jaren en ten tijde van de coronacrisis op. De culturele infrastructuur in Rotterdam is laagdrempelig en breed en daardoor toegankelijk. Dat is mede de vrucht van het meerjarige subsidiebeleid dat zorgt voor een stabiele culturele gemeenschap van instellingen. De meerjarige zekerheid van een financiële basis zorgt voor een interessante dynamiek binnen de Rotterdamse culturele infrastructuur en helpt drempels voor samenwerking en afstemming onderling laag te houden, ongeacht de omvang en anciënniteit van de organisatie. Zo werkt WORM in het Rotterdam Music City Resilience Actieplan als podium en cultuurproducerende instelling samen met Music Matters, makers en andere relevante actoren uit de lokale muzikscene aan de connectie tussen het ecosysteem van muziek (muzikanten, instellingen, ondernemers, gebouwen, media, educatie, toeleveranciers) en ecosystemen van andere domeinen. Dat is een kracht van het Rotterdamse culturele weefsel om te koesteren.

Een groep Rotterdamse muziekorganisaties, muzikanten, ondernemers, kunstvakopleidingen en kennisorganisaties heeft de handen ineengeslagen om met muziek Rotterdam sterker uit de Coronastrijd te laten komen. Zij positioneren muziek als een voertuig voor herstel en de ontwikkeling van een sterke, veerkrachtige stad. Het Rotterdam Music City Resilience Actieplan is gebaseerd op het Londense *Music Resilience Handbook*. Het Rotterdamse actieplan moet leiden tot concrete oplossingen voor bestaande uitdagingen van de stad. Het verbindt het ecosysteem van muziek (muzikanten, programmeurs, podia, media, educatie, toeleveranciers enz.) met de ecosystemen van andere beleidsdomeinen. Dat zorgt voor nieuwe relaties en oorspronkelijke denkrichtingen, die gebruik maken van aanwezige kennis, mensen, middelen en faciliteiten.

Tot op heden werkt onderlinge solidariteit vooral nog in het voordeel van de instellingen die zich weten te organiseren en daarin stabiel zijn. In het directeurenoverleg dat binnen de cultuursector bestaat, is een honderdtal gesubsidieerde instellingen verenigd. Daarmee draagt dit netwerk bij aan de kracht van het culturele weefsel. De uitdaging is evenwel ook hen te betrekken die daar geen automatisch deel van uitmaken, in het bijzonder de niet- of niet-structureel gesubsidieerde makers en organisaties. Zij plukken tot nu toe minder gemakkelijk de vruchten van onderlinge samenwerking en ondersteuning. Meer aandacht voor en openheid naar deze makers en organisaties vanuit bijvoorbeeld het directeurenoverleg zal de Rotterdamse cultuursector nog sterker maken. De wens van de grotere instellingen om tot een nieuw soort opdrachtgeverschap in hun richting te komen, die op een meer zakelijke overeenkomst is gebouwd, zou een stimulans hiervoor kunnen zijn als dit element bij de ontwikkeling hiervan als voorwaarde wordt betrokken.

Ondernemerschap, innovatie en maatschappelijke verankering

De coronacrisis betekende voor een groot deel van de cultuursector dat de reguliere activiteiten moesten worden stopgezet. Veel makers, instellingen en bedrijven hebben het afgelopen jaar benut voor het onderzoeken van andere manieren en vormen om bestaand en nieuw publiek te bereiken. En hoewel dit interessante resultaten met toekomstperspectief opleverde, heeft die niet kunnen voorkomen dat inkomsten uit gages en royalty's voor individuele makers opdroogden en dat publieksinkomsten van culturele instellingen decimeerden. Via overheidsmaatregelen is met wisselend succes aan ontstane financiële noden en dreigend faillissement tegemoetgekomen. Makers en instellingen die als onderdeel van een subsidierelatie verplichtingen aangingen in termen van te bereiken bezoekers, uren openstelling, te realiseren producties, speelbeurten of andersoortig aanbod konden als gevolg van de overmachtsituatie hun beloften niet waarmaken.

Mede onder invloed van corona zijn nieuwe, inspirerende praktijken ontstaan en versterkt, die voeding geven aan een nieuw elan van cultureel ondernemerschap. Veel organisaties, maar ook individuele makers, hebben nieuwe manieren ontwikkeld om hun publiek te bereiken, bijvoorbeeld door hun creatieve producten actief online te promoten. Ze boren bovendien *en passant* nieuw publiek aan; landelijk, maar ook over de landsgrenzen heen. De contacten die op die manier gelegd worden en de klantgegevens die ze binnenhalen, bieden dan weer een basis voor vervolcontact en nieuwe kansen die verzilverd kunnen worden.

Een ander voorbeeld zijn instellingen die hun programma omgooien door opdrachten uit te geven aan kleine culturele ondernemers in plaats van aan grote partijen, in de vorm van onderzoeksopdrachten of klussen. Een aantal podia heeft zich, al dan niet tijdelijk, omgevormd tot creatieplek. Ook zien we dat in nieuwe vormen van publieksbereik de buitenruimte belangrijker is geworden.

Het Centrum Beeldende Kunst Rotterdam heeft aan het begin van de coronacrisis enkele bestaande ondersteuningsregelingen voor kunstenaars vervangen door de regeling Tijdelijke Werkbijdrage Productie, Presentatie en Research. De regeling was bedoeld om beeldend kunstenaars in deze moeilijke tijden beter en makkelijker te kunnen ondersteunen bij projecten en was toegankelijk voor beeldend kunstenaars die zijn ingeschreven bij CBK Rotterdam. Wegens het grote succes ervan heeft de gemeente voor 2021 opnieuw een budget beschikbaar gesteld om opnieuw een werkbijdrage mogelijk te maken.

De acceleratie van digitalisering, als kans om een nieuw en soms onvermoed publiek te bereiken, in combinatie met de herontdekking van de kleinschaligheid als manier om het publiek direct te raken, levert een schat aan kennis op waarvan de sector kan profiteren, om niet te spreken van de individuele blijdschap bij het nieuwe publiek, of die muzikant die haar vak op een gedeeltelijk andere leest geschoeid kan uitoefenen.

Onder de noemer Hart in Hart brengt het Rotterdams Philharmonisch Orkest klassieke muziek bij mensen thuis door middel van online streams. Het project Hart in Hart is speciaal in het leven geroepen voor mensen die het zwaarst getroffen zijn door de coronacrisis en die ook als de zalen weer helemaal open mogen niet in staat zijn om livemuziek te luisteren. Het RPhO werkt in dit project samen met twee andere Rotterdamse partijen: het Erasmus MC en thuishulporganisatie Senior Service. De vierde partij is PCI, een bedrijf dat organisaties helpt met IT. Zij verzorgen voor dit project de technische ondersteuning en zijn verantwoordelijk voor het platform waarop de streams te zien zijn.

De keerzijde van deze ontwikkeling is op dit moment echter nog wel dat de inkomstenstroom die tegenover deze inspanningen en successen staat, nog relatief gering is. De gerealiseerde waarde vertaalt zich vooralsnog niet of onvoldoende in inkomsten voor makers en instellingen; het verdienvermogen heeft bijzondere aandacht nodig. Het zijn prachtige experimenten op de inhoud, maar de zakelijke propositie blijft voorlopig achter. Zeker bij nieuwe, innovatieve activiteiten vanuit de cultuursector voor derden (publiek, zorg en welzijn, onderwijs en andere partijen) is Fair pay nog geen algemeen geaccepteerde vanzelfsprekendheid en is een betere balans van geleverde waarde en geïncasseerde waarde urgent. Krijgt innovatie op het vlak van culturele en creatieve businessmodellen in het kader van deze experimenten niet voldoende ondersteuning en draagvlak, dan zijn deze artistiek en maatschappelijk waardevolle experimenten en projecten geen lang leven beschoren.

Een andere kansrijke ontwikkeling in de Rotterdamse sector is dat grote Rotterdamse culturele instellingen zich meer en meer willen manifesteren als relevante maatschappelijke instituties die naast productie en presentatie van cultuur werken aan bredere maatschappelijke opdrachten. Door deze verbreding van de propositie van de sterke partijen in de sector krijgt de maatschappelijke verankering van cultuur in Rotterdam een belangrijke impuls en wordt de veerkracht en weerbaarheid versterkt. Een inspirerend voorbeeld is het samenwerkingsverband van culturele instellingen op en rond het Schouwburgplein. Samen met andere stakeholders werken zij als onderdeel van het internationale project *7 Square Endeavour* aan de gezamenlijke duurzaamheidsdoelstelling om het plein in 2030 100% klimaatneutraal te maken.

Cultuurparticipatie is essentieel

Deelnemers aan cultuureducatie behoren tot de verliezers van de coronacrisis, zowel in de formele context van school als in de vrije tijd. De signalen zijn dat lokale initiatieven voor cultuureducatie die in de vrije tijd plaatsvinden, het hoofd niet lang meer boven water houden. Scholen zijn een groot deel van het afgelopen jaar gesloten geweest. De onderwijsmogelijkheden die er waren, zijn maar beperkt gebruikt voor creatieve en culturele vakken. Door de nijpende situatie in cultuureducatie als gevolg van de coronacrisis dreigen veel kunstdocenten hun vak vaarwel te moeten zeggen. Hun beroepspraktijk én hun nevenverdiensten liggen op dit moment in veel gevallen stil. Om in hun onderhoud te kunnen voorzien, zijn ze gedwongen ander werk te zoeken en/of zich te laten omscholen.

Met het oog op het door Rotterdam gevierde principe van inclusie kan het belang van cultuureducatie en -participatie niet onderschat worden. Cultuur is essentieel voor de ontwikkeling van identiteit en persoonlijkheid, draagt bij aan sociale weerbaarheid en helpt in het ontwikkelen van 21^e-eeuwse vaardigheden. Deze 21^e-eeuwse vaardigheden bevatten naast vakkennis juist ook vaardigheden als je kunnen presenteren, samenwerken, goed kunnen communiceren en kunnen reflecteren op jezelf en anderen. Ook creatief kunnen denken hoort hierbij. Het ontwikkelen van culturele vaardigheden draagt bovendien aantoonbaar bij aan het kunnen internaliseren van vaardigheden en kennis op andere terreinen, aan motorische en sociaalemotionele ontwikkeling. Daar komt bij dat de ontwikkeling van creatieve vaardigheden en uitingsvormen en het kweken van belangstelling voor cultuur in brede zin een belangrijke investering vormen in de samenleving van morgen, zowel wat betreft de makers als het publiek. Het feit dat Rotterdam een lange traditie heeft van cultuureducatie en er bijvoorbeeld jeugdtheater is in een stad met zo'n diverse samenstelling is van onschatbare waarde en vraagt bijzondere aandacht.

Conclusie

Naast de positieve energie die zich vertaalt in onderlinge solidariteit en experimenteerdrijf is onze vaststelling dat het stedelijke culturele stelsel in zwaar weer terechtkomt of zelfs vastloopt wanneer een van de centrale pijlers onder het weefsel – de inkomsten uit de markt – wegvalt en alleen de bekostiging door de overheid en de financiering door particuliere fondsen resteert. Die disbalans leidt tot bestaansonzekerheid, onduidelijkheid over de toekomst en legt het gebrek aan veerkracht bloot. Met de creatieve makers en niet of beperkt gesubsidieerde

---

instellingen als belangrijkste slachtoffers, waarbij uiteraard ook (ten dele) gesubsidieerde instellingen getroffen zijn in hun ondernemerschap.

Daar komt bij dat in het algemeen geldt dat de cultuursector tot op heden onvoldoende in staat is of in staat gesteld wordt de daadwerkelijk gerealiseerde waarde voor economie en samenleving te incasseren en voor de eigen operatie en continuïteit in te zetten. Dat geldt in ieder geval voor het gros van de individuele makers (de internationale sterren daarbinnen uitgezonderd) en grosso modo ook voor de culturele instellingen, wellicht met uitzondering van de topinstellingen. In dat verband is het van belang op te merken dat de *Fair pay*-regel, die tot stand is gekomen nadat in de cultuursector als een van de eerste sectoren bespreekbaar werd wat de nadelen zijn van oneigenlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden en beloning, ook na de coronacrisis moet worden gezien als een logisch gevolg van de economische realiteit en het zelfbewustzijn van makers en organisaties in de cultuursector. De gemeente Rotterdam heeft terecht, als een van de weinige, de daad bij het woord gevoegd door jaarlijks € 1,87 miljoen uit te trekken om *Fair pay* binnen de Rotterdams cultuursector mogelijk te maken. Het zou vanzelfsprekend moeten zijn dat culturele organisaties voor hun werk in opdracht, maar ook voor 'nieuwe dienstverlening' als gestreamde voorstellingen en ander digitaal aanbod, een realistische economische waarde vergoed krijgen. Digitalisering als nieuwe uitingsvorm hoeft op zich niet kostendekkend te zijn, maar moet onderdeel zijn van de totale propositie van de activiteiten van een organisatie. Sommige delen bedruipen zichzelf of meer dan dat, andere doen dat niet, maar het geheel moet een solide bouwwerk zijn.

Voor wat betreft dat laatste zien we dat de perspectieven van kunstenaars en andere creatieven in het digitale domein vooralsnog niet positief zijn. De positie van makers en instellingen vis-a-vis de verschillende platforms is zwak en de exploitatiekansen van het eigen werk niet bijzonder groot. We zien, kortom, dat de waarde die we toekennen aan cultuur zich maar in beperkte mate vertaalt in een monetaire waarde. Dit is zeker een aandachtspunt voor de toekomst.

Goedbeschouwd was het "oude normaal" in veel gevallen niet zo normaal. Als we daarnaar terugkeren, kan de cultuursector een volgende crisis niet aan zonder opnieuw een groot beroep te doen op de overheid of er vallen nog meer slachtoffers. De toekomst van de cultuursector moet opnieuw gestoeld zijn op solidariteit, maar ook structureel robuuster zijn dan het in het verleden was. Dat houdt in ieder geval in dat er een betere balans moet zijn tussen de artistieke, economische en maatschappelijke waarde die de cultuursector levert en de waarde die de sector incasseert en vervolgens investeert in een sterk cultuurweefsel en een rijk aanbod voor Rotterdam en haar inwoners. In het volgende hoofdstuk geven we aan welke uitgangspunten en principes daarbij te hanteren zijn.

Het Rotterdamse cultuurstelsel is onvoldoende veerkrachtig om de klappen op te vangen, die makers als gevolg van corona krijgen. Dat zien we als een structurele zwakte van de sector.

3. Uitgangspunten en principes voor een weerbare cultuursector

Vanuit het beeld van de situatie van de Rotterdamse cultuursector en de lessen die we geleerd hebben over de gevolgen van de coronacrisis heeft de Denktank een aantal uitgangspunten en principes afgeleid die we zien als leidraad bij ons advies voor de korte en de langere termijn. In het voorgaande hebben we ook vastgesteld dat nog lang niet alle corona-effecten en -consequenties voor de cultuursector van Rotterdam zijn uitgekristalliseerd. Dat is echter geen beletsel om uitgangspunten en sturende principes voor ons advies nu te kunnen formuleren. We denken dat we daarvoor met elkaar en mede op basis van alle gesprekken wel voldoende zicht hebben op wat nu nodig is. De principes die we hieronder benoemen hebben betrekking op verschillende niveaus en grijpen soms in elkaar. Sommige zijn wat algemener, andere specifieker. Ze sluiten aan bij en bouwen voort op de trits die in het gemeentelijk beleid geruime tijd centraal staat: inclusie, innovatie en interconnectie. Vatten we het hiernavolgende samen in één vierde principe, dan is dat: **investeren**, in makers, in innovatie, in samenwerking, in ondernemerschap, in het op gang brengen van een ontwikkeling die kan leiden tot een sterkere en meer weerbare cultuursector. Dit kan door zowel in te zetten op instrumenten die een steun in de rug geven bij de herstart als parallel daaraan te investeren in de transitie die nodig is voor de langere termijn.

Integraliteit en Toegankelijkheid

De cultuursector staat niet op zichzelf, en haar samenstellende delen evenmin. Om de cultuursector veerkrachtiger en dus weerbaarder te maken hechten wij voor ons advies aan een integrale benadering van de sector in een bredere sociale en economische

context. Van bijzonder belang is steeds de samenhang van en tussen de onderdelen; die bepaalt immers de veerkracht en weerbaarheid van de gehele Rotterdamse sector. Wanneer de activiteiten van makers, presentatie-instellingen, opleidingen, productiehuizen, podia en musea met elkaar verbonden zijn en zij zich voor elkaar verantwoordelijk voelen, kunnen ontstane gaten in het systeem beter opgevuld worden. Of beter nog: kan het ontstaan van gaten worden voorkomen. Weerbaarheid en veerkracht nemen toe bij sterkere samenhang en betere onderlinge vervlechting van de eenheden binnen een systeem. Daarom is de eerder geconstateerde solidariteit binnen de Rotterdamse sector een kracht. In potentie worden daardoor mogelijke tegenslagen, die specifieke onderdelen treffen, beter opgevangen.

Een groep beeldend kunstenaars en bij beeldende kunst betrokkenen heeft het initiatief genomen voor de Kunstambassade Rotterdam. Kunstkopers kunnen op de website van de Kunstambassade online ateliers bekijken, beschikbaar werk bewonderen, maar ook een fysiek atelierbezoek plannen. Beoogd wordt de drempel tussen kunstkopers en kunstenaars te verlagen en zo de verkoop van kunst te stimuleren. Kunstenaars die werk verkopen, storten een percentage van de opbrengst in een solidariteitsfonds. En wat er maandelijks binnenkomt, wordt verdeeld onder de aangesloten kunstenaars.

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

Een veerkrachtige cultuursector betekent dat zij kan 'terugveren' bij tegenslag, tenzij die dermate krachtig en integraal is dat hij alle delen even hard raakt. Daarvan lijkt sprake in de huidige crisis, zij het dat, zoals eerder vastgesteld, de overheidsgefinancierde instellingen de recente klappen beter hebben kunnen opvangen dan de niet-gesubsideerde instellingen en individuele makers die een dergelijke directe relatie met de overheid ontberen. De los-vaste verbinding van veel individuele makers met de sector wreekt zich op deze manier en maakt hen bijzonder kwetsbaar, zo blijkt.

Onze aanbevelingen zijn dienstbaar aan het versterken van de gehele cultuursector, zelfs in die gevallen dat ze gericht zijn op onderdelen of specifieke activiteiten daarbinnen. De scheidslijnen die bestaan tussen via de lokale en landelijk cultuurbegroting mogelijk gemaakte culturele activiteiten en via de markt of anderszins bekostigde cultuur, zijn voor ons geen leidraad, al zijn we niet blind voor de consequenties van dat verschil voor de concrete uitwerking van maatregelen. Dat geldt ook voor het onderscheid tussen 'gevestigde cultuur' en andere vormen die kunnen worden onderscheiden. Dat betekent overigens niet dat er sprake is van een *'one size fits all'* benadering voor alle makers en instellingen. Integendeel, we denken dat maatwerk geboden is en afgestemd moet zijn op de rol en positie van personen en instellingen in verschillende ketens en netwerken. Bijvoorbeeld dat grote en relatief kleine instellingen op een andere wijze gezien moeten worden. Daarnaast is voor ons de aard en de kracht van de relaties van de cultuursector met andere domeinen binnen de context van de stad en regio Rotterdam een zeer belangrijk aandachtspunt. De daadwerkelijke vervaechting van cultuur met de economie van de binnenstad in het bijzonder (retail, toerisme en innovatie) en maatschappelijke ontwikkeling (zorg, inclusie, participatie,

duurzaamheid) kan de maatschappelijke impact en tegelijkertijd de economische basis van de cultuursector versterken. Ook of wellicht vooral ook wanneer de culturele doelen prevaleren en cultuur niet primair ten dienste staat aan bijvoorbeeld economische groei.

De situering van de cultuursector in de brede maatschappelijke context wordt ook duidelijk door het feit dat het virus dat aan de basis ligt van de huidige crisis, zijn oorsprong vindt in die context. Daarmee zijn de verkenning en ontwikkeling van maatregelen die de mogelijkheden van sociale interactie herstellen (testbewijzen, vaccinatie) in het licht van de al dan niet blijvende aanwezigheid van het coronavirus bijzonder relevant voor de sector. Samenwerking met evenementenbranche, retail en horeca, die al plaatsvindt in het landelijke Fieldlab Evenementen, ligt daarin voor de hand.

Voor het gemeentelijk cultuurbeleid, en ook voor het beleid van de landelijke overheid, betekent dit dat er meer dan voorheen gestuurd moet worden op samenhang en samenwerking in plaats van een focus op aparte disciplines en deelsectoren. Als gezegd sluit dit maatwerk niet uit. Er moet juist specifieke aandacht zijn voor de bijzondere rol van de verschillende spelers, in functie van de veerkracht van het gehele systeem.

Innovatie en Experiment

Vanwege de onzekerheid over de maatschappelijke en bedrijfsmatige context waarin de cultuursector in de nabije en middellange termijn moet opereren en de wijze waarop ze daarbinnen een eigen en voor een belangrijk deel nieuwe wijze van werken moet ontwikkelen, zijn experimenten, gericht op innovatie, door makers en instellingen belangrijk. De creativiteit waarmee de actoren binnen de brede cultuursector het afgelopen jaar en de jaren daaraan voorafgaand aan innovatie gewerkt hebben, kan intensiever en uitgebreider benut worden. We zien daarbij veel in samenwerking met bijvoorbeeld de sectoren ontwerp en architectuur die wij ook tot de cultuursector rekenen. Ook kennisinstellingen kunnen een belangrijke rol spelen, zolang ze zich committeren aan het oplossen van vraagstukken die voor de cultuurpraktijk relevant zijn. Onderzoek en ontwerp kunnen hand in hand gaan met experiment waarin moet blijken of concrete oplossingen werken, of dat ze bijstelling behoeven waarna opnieuw getest kan worden.

Experimenten kunnen op tal van terreinen en thema's opgezet worden. We zien de ontwikkeling van de wijze waarop de cultuursector zich verhoudt tot zijn publiek als een belangrijk innovatietraject, bijvoorbeeld in de context van een digitale strategie. In de ontmoeting van maker, producent en curator aan de ene kant en het publiek aan de andere manifesteert zich de waarde van de cultuuruiting. Behalve experimenten met nieuwe vormen van publieksbereik en -participatie zien we thema's als de ontwikkeling van een breder portfolio van aanbod binnen deelsectoren van de cultuur tot aan nieuwe business-, verdien- of financieringsmodellen als belangrijke aandachtsgebieden.

Ook experimenten met het breder verankeren van cultuur binnen andere maatschappelijke domeinen of het mede formuleren van antwoorden op maatschappelijke uitdagingen behoren tot de mogelijkheden.

Daarnaast liggen experimenten met het gebruik van de fysieke ruimte, zowel binnen als in de open lucht, of het realiseren van aanbod op alternatieve locaties voor de hand. Daarbij is het belangrijk nader vast te stellen welk soort experimenten juist in de Rotterdamse context van bijzondere waarde kunnen zijn en ook welke rol de gemeente Rotterdam kan spelen in beleids- en beheersmatig opzicht. Van belang is ook dat innovaties die in het pre-coronatijdperk ontwikkeld zijn (de *Fair practice-code*, de *Code Diversiteit & Inclusie* en de *Governance Code Cultuur*) als randvoorwaardelijk gezien worden bij de te ontwikkelen nieuwe concepten.

Ten slotte vraagt ook de relatie tussen grotere culturele instellingen en de gemeente om verdere innovatie waarbij cultureel ondernemerschap kan worden gestimuleerd en ontwikkeld, evenals de medeverantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van "de drie i's" bij deze instellingen. De vormgeving van de vastgoedrelatie tussen de gemeente en de grotere culturele instellingen is een belangrijk aandachtspunt in de ontwikkeling van hun cultureel ondernemerschap.

Digitalisering

Digitale technologie zien we als een bijzonder en mogelijk waardevol element in het realiseren van nieuwe vormen en praktijken die een weerbare en eigentijdse Rotterdamse cultuursector kunnen schragen. Het afgelopen jaar heeft laten zien dat de cultuursector haar toevlucht heeft gezocht in online aanbod van cultuur. Veel makers en

---

instellingen geven aan dat ze voor de toekomst die route verder willen ontwikkelen omdat hun digitale aanbod nog verdere aanpassing en ontwikkeling behoeft. Dat geldt voor zowel de uiteindelijke inhoud als de vorm waarin het bij het (potentieel) geïnteresseerde publiek binnenkomt, voor de constellatie waarbinnen het gerealiseerd moet worden, zowel technisch als organisatorisch (inclusief bedrijfsmatig) en voor wat betreft marketing, platforms en optimalisatie van bereik, zowel lokaal, nationaal als internationaal.

In essentie betekent het adopteren en integreren van een digitale propositie door cultuurinstellingen en -makers een innovatie van het businessmodel. Dat heeft consequenties voor alle aspecten en activiteiten van de betrokken actoren. Ook voor de mede-financierende overheid heeft deze ontwikkeling gevolgen, onder meer in de definitie van prestaties die verwacht worden van gesubsidieerde makers en instellingen. Om deel te kunnen zijn van de kopgroep in digitale cultuurinnovatie in Nederland is het van belang voor Rotterdamse cultuurinstellingen deels op eigen kracht en titel nieuwe applicaties te ontwikkelen en die kennis te delen binnen de stedelijke cultuursector, maar ook om onderdeel te zijn van innovatietrajecten in de Metropoolregio Den Haag - Rotterdam en landelijk, bijvoorbeeld met het oog op toepassingen van kunst en cultuur op basis van kunstmatige intelligentie en virtual reality. Samenwerking met ook in Rotterdam gevestigde wereldspelers in digital design en media tech ligt hierbij voor de hand.

Samenwerking

Met het oog op een sterkere cultuursector achten we het bevorderen van samenwerking en samenhang binnen de Rotterdamse cultuursector een belangrijk sturend principe voor de adviezen die we verderop in deze nota

presenteren. Dat betekent voor ons dat de grote dragende cultuurinstellingen zich openstellen voor kleinere instellingen, partnerschappen vormen, samenwerkingen aangaan en diensten verlenen. Dat instellingen waar nieuw talent wordt gecultiveerd en opgeleid, binnen en buiten de formele instituties van jeugdtheater, mbo en hbo, zich verbinden aan podia, maak en presentatie-instellingen. En dat het onverwachte, de subculturen, gezien wordt en ruimte krijgt.

Met het oog op het bovenstaande moet meer en betere samenwerking en samenhang ook leiden tot een betere vervlechting van makers en hun posities binnen de sector, om te voorkomen dat toekomstige tegenslagen de uittocht van creatief talent uit de sector nog verder zal versterken. In het licht van de hiervoor beschreven uitgangspunten en principes achten we het delen van kennis over en ervaring met experiment en innovatie en digitalisering een noodzaak voor het verder versterken van de veerkracht van de cultuursector.

Ook de samenwerking met andere maatschappelijke domeinen willen we hier nogmaals benadrukken, waarbij we nadrukkelijk aangeven dat we geen voorstander zijn van de instrumentalisatie van cultuur voor andere (beleids)doelstellingen, maar juist willen beklemtonen dat we het belangrijk vinden dat de maatschappelijke waarde van kunst en cultuur in brede zin nog beter tot zijn recht komt. In verband met samenwerking vinden we het belangrijk dat de gemeentelijke overheid zich op een zo productief mogelijke wijze positioneert ten opzichte van de cultuursector om de kracht en meerwaarde van cultuur zo efficiënt mogelijk tot ontplooiing te laten komen. Daarbij hoort ook een nadere bezinning op de rol van de lokale overheid als opdrachtgever voor de cultuursector naast of in plaats van die van subsidiënt.

3. Uitgangspunten en principes voor een weerbare cultuursector

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

Het Schouwburgplein fungeert op initiatief van Theater Rotterdam als proeftuin voor nieuwe innovatieve technologieën, cyclische processen en businessmodellen. Het plein is het eerste in een reeks van zeven wereldwijd. Onder de naam *7 Square Endeavour* is een project gestart met als missie steden toekomstklaar te maken. Het speelt op lokale schaalgrootte in op de wereldwijde verstedelijking en de nadelige gevolgen ervan als vervuiling, hittestress en wateroverlast. Slim en innovatief omgaan met energie is een van de speerpunten van het project. Partners zijn onder andere concert- en congresgebouw de Doelen, de winkeliersvereniging Schouwburgplein, Eneco, TNO en ARCADIS. Doel is om het gebied in 2030 100% klimaatneutraal te maken.

Participatie: Volgende Generatie

Op verschillende plekken bij verschillende organisaties en instanties is de aandacht voor de volgende generatie cultuurmakers en -publiek belegd. Dan gaat het om cultuureducatie, talentontwikkeling, opleidingen tot culturele en creatieve professional binnen mbo en hbo en academische opleidingen in kunst- en cultuurwetenschap. Tegelijkertijd stellen we vast dat aan de ene kant het voor makers, nieuwe toetreders in het bijzonder, steeds moeilijker wordt een economisch fundament te leggen onder hun creatieve en scheppende activiteiten. Anderzijds zien we het gevaar van verschraving van aanbod en mogelijkheden, onder invloed van COVID-19, ook voor de nieuwe generaties. Vanwege het belang van participatie in cultuur, als maker of als onderdeel

van het publiek, achten wij het noodzakelijk dat bij het ontwerp van maatregelen gericht op de versterking van de cultuursector bijzonder oog wordt gehouden op de verbetering van de voorwaarden waaronder nieuwe generaties een entree kunnen krijgen in de cultuursector. Dat geldt ook voor het creëren van ontwikkelingsmogelijkheden, waaronder speelplekken voor nieuw talent. Daarin moeten elementen als kansengelijkheid en diversiteit een belangrijk plaats innemen. Wij achten dit een verantwoordelijkheid voor de brede, samenwerkende cultuursector in samenspraak met de overheid.

Conclusie

De gemeentelijke overheid wordt onder meer door de landelijke overheid in staat gesteld om te **investeren** in versterking van de stedelijke cultuursector in de transitieperiode die volgt na de hopelijk spoedige exit uit de benarde situatie waarvoor corona heeft gezorgd. Op basis van onze scan van de wijze waarop de recente crisis de Rotterdamse sector heeft getroffen en van de dynamiek om daarmee om te gaan die de sector zelf aan de dag legt, hebben we in dit hoofdstuk een vijftal uitgangspunten en principes geformuleerd als leidraad voor concreet in te zetten acties en investeringen. Die zetten we uiteen in het volgende hoofdstuk.

Hierbij geldt dat we pleiten voor een integrale aanpak die de cultuursector ziet als een samenhangend weefsel van actoren en activiteiten. Een weefsel dat op zijn beurt functioneert binnen en productief bijdraagt aan de Rotterdamse samenleving en economie. Acties, beleid en investeringen moeten met het oog daarop integraal worden ingezet en gewogen.

Met het oog op de nu nog immer onzekere situatie, die

---

toch om actie vraagt, kennen we een belangrijke rol toe aan **experimenten** van makers en culturele instellingen in samenwerking met derde partijen om tot **innovatie** te komen. Daarbij achten we het vastleggen en delen van opgedane kennis en ervaringen van cruciaal belang. In het bijzonder geldt dat voor projecten die plaatsvinden in het **digitale domein**, waarbij niet louter gefocust moet worden op technische aspecten, maar ook op de nieuwe artistieke vormen en repercussies voor de strategie en proposities van makers en instellingen. Daarbij vinden we het belangrijk dat er speciale aandacht is voor de wijze waarop nieuw cultuurtalent ingang krijgt in de sector en zich daarbinnen kan ontwikkelen. Dit vooral met het oog op de nodige dynamiek en innovatie van het cultuurweefsel dat het niet zonder impulsen en bijdragen van **nieuwe generaties** makers en de belangstelling van nieuw publiek kan stellen. Al deze elementen zijn doorspekt met het principe van **samenwerking** binnen de cultuursector, maar ook met andere economische sectoren en maatschappelijke domeinen waar cultuur waarde kan toevoegen en met andere partijen in het veld die kunnen helpen de noodzakelijke innovaties te realiseren. Die moeten leiden tot een meer veerkrachtige en sterkere cultuursector.

Weerbaarheid en
veerkracht nemen
toe bij sterkere
samenhang en
betere onderlinge
vervlechting
van de eenheden
binnen een
systeem.

4. Kom tot een Rotterdamse New Deal voor Cultuur

Tijdens een jaar corona is duidelijk geworden dat cultuur niet gemist kan worden en dat cultuur van bijzondere waarde is voor de Rotterdamse economie en samenleving. Binnen de cultuursector zijn door COVID-19 klappen gevallen en bressen geslagen. De kracht en weerbaarheid van de cultuursector is voor een belangrijk deel afhankelijk van de intensiteit en kwaliteit van de onderlinge relaties en de wisselwerking van partijen daarbinnen, maar ook van die met andere sectoren binnen de Rotterdamse economie en samenleving. Een sterk cultureel weefsel, dat de partijen die actief zijn binnen de cultuursector bindt en zorgt voor verankering in economie en samenleving, is een vereiste voor een toekomstbestendige en vitale Rotterdamse cultuur.

Om dat te bevorderen adviseren wij de gemeente Rotterdam om, naar analogie van de Amerikaanse New Deal onder leiding van Franklin Roosevelt in de jaren dertig, te komen tot een New Deal Cultuur Rotterdam, door te investeren, te stimuleren en te organiseren. Die New Deal bestaat uit een programma van investeringen en maatregelen gericht op ondersteuning, herstart en transitie van de culturele bedrijvigheid in de stad, met een spin-off naar andere sectoren, en gericht op duurzame versterking van de weerbaarheid en de veerkracht van de sector op de langere termijn. Dit alles is er uiteraard op gericht het publiek en de Rotterdamse bevolking zo goed mogelijk te bedienen. De toegankelijkheid van kunst en cultuur voor alle diverse groepen in de Rotterdamse samenleving is een groot goed.

De New Deal Cultuur Rotterdam moet de volgende doelen nastreven:

- Continueer, zolang dat nog nodig is, de noodsteun gericht op het behoud van de waardevolle, dragende elementen van de Rotterdamse cultuur in verband met de COVID-19-crisis.
- Maak de continuering mogelijk van de innovaties die voor of tijdens de coronacrisis zijn ingezet en die bijdragen aan de weerbaarheid en veerkracht van de Rotterdamse cultuur. Denk hierbij ook aan innovaties in bekostiging, als risicodeling door middel van collectieve fondsen
- Zorg voor de transitie van de Rotterdamse cultuur naar een duurzaam en krachtig weefsel door versterking van:
  - aanbod, bereik, participatie en verdienvermogen (kernopgave)
  - onderlinge verbindingen (weefsel)
  - interconnectie met andere domeinen van de Rotterdamse economie en samenleving (verankering).

Wij adviseren het Rotterdamse gemeentebestuur daarbij te werken volgens een driesporenaanpak van

- noodsteun (behouden)
- vliegwiel (herstarten, aanjagen en stimuleren)
- transitie (innovatie, duurzame versterking en verankering).

Daarbij gaan we ervan uit dat noodsteun geleidelijk overgaat in de vliegwiefase en deze soms al parallel loopt met de transitiefase. Uiteindelijk zal de combinatie van deze drie sporen leiden tot een weerbaarder en veerkrachtiger cultuursector, die niet alleen zelf beter bestand is tegen nieuwe crises maar ook bijdraagt aan het herstel en de veerkracht van andere sectoren op economisch en maatschappelijk terrein.

Advies
Denktank
New Deal
Cultuur
Rotterdam

De speerpunten in het Rotterdamse cultuurbeleid (inclusie, innovatie en interconnectie) zijn onderdeel van onze benadering gericht op de versterking van de Rotterdamse cultuur. In het licht van de analyse die we hiervoor hebben we gepresenteerd hanteren wij voor het programma New Deal Cultuur de volgende uitgangspunten waaraan we het totale pakket toetsen.

New Deal Cultuur Rotterdam ...

- ... benadert de cultuursector integraal, in zijn interconnectie van alle betrokken stakeholders (*weefsel*).
- ... zorgt voor verankering van de cultuursector in maatschappij en economie van Rotterdam (integraliteit).
- ... stimuleert experiment en innovatie gericht op weerbaarheid en veerkracht (experiment en innovatie).
- ... zet in op digitalisering als een noodzakelijke innovatie-as (*digitalisering*).
- ... bevordert de samenwerking, samenhang en talentontwikkeling van de Rotterdamse cultuur (samenwerking).
- ... bevordert participatie van burgers en publiek (*participatie*).
- ... levert waar mogelijk een bijdrage aan maatschappelijk relevante doelen zoals sociale cohesie, verduurzaming en educatie (*brede welvaart*).

Noodsteun

In het voorbije jaar heeft de noodsteun die de overheid aan de cultuursector verleende haar waarde bewezen.

- Continueer daarom de noodsteun gericht op het behoud van de waardevolle, dragende elementen van de Rotterdamse cultuur zo lang dat nodig is in verband met de COVID-19- crisis, en verbind die aan investeringen in weerbaarheid.

- Besteed als onderdeel van die noodsteun bijzondere aandacht aan de verbinding met het sociale - en economische herstelbeleid van de stad. aandacht aan de verbinding met het sociale - en economische herstelbeleid van de stad.

Vliegwiel

Het is van groot belang dat de gemeentelijke overheid actief en materieel bijdraagt aan het op gang brengen van de culturele activiteiten in de stad, opdat de creatieve ontwikkelingen en de culturele productie weer in de volle breedte voor burgers en publiek gaan leven. Daarmee kan cultuur haar rol als bindmiddel en reflectief medium weer ten volle gaan invullen en kan de bijdrage van de cultuursector aan de economie van de stad weer op gang komen.

- Zorg voor een campagne, met een looptijd van minimaal een jaar, gericht op het publiek in de stad en de regio om hen te attenderen op en warm te maken voor het culturele aanbod in de stad in de herstartfase. Maak daarbij duidelijk hoe hard er is gewerkt aan de veiligheid voor het publiek en welke innovaties al hebben plaats gevonden. In principe kunnen alle Rotterdamse culturele instellingen en makers hieraan een bijdrage leveren. Maak daarbij middelen vrij om als onderdeel van die campagne speciale producties door meerdere Rotterdamse instellingen en makers in samenwerking te laten ontwikkelen en aan het publiek aan te bieden. Betrek daarin stakeholders uit de stad, bijvoorbeeld uit toerisme, horeca en *retail*. *Creative tourism*⁵ biedt voor Rotterdam goede kansen. Besteed specifieke aandacht aan kunst en cultuur in de buitenruimte juist ook in de zomermaanden.
- Investeer in (meerjarige) experimenten, innovaties en de kennisdeling daarover, gericht op een toekomstbestendige sector. Stel daartoe een

investeringsfonds in waaruit de bekostiging van die projecten en activiteiten kan plaatsvinden, in ieder geval voor de voorziene experimenteerperiode 2021-2022. Beleg het investeringsfonds bij een organisatie of personen die actief vormgeven aan het wegnemen van belemmeringen en het stimuleren van 'Van Vliegwielen naar duurzame Transitie.'

- Betrek bij de experimenteer- en innovatieprojecten derde partijen uit stad, regio en land (kennisinstellingen, ontwerpers en technologiebedrijven) die het succes kunnen bevorderen en kunnen bijdragen aan doorontwikkeling van experiment naar praktijk. Zorg ook voor samenwerkingsverbanden met partijen voor wie innovaties van economisch en maatschappelijk nut zijn (zorg, onderwijs, maatschappelijk werk, toerisme, retail en horeca). Denk daarbij aan *All you can Art* van de Kunsthall, de samenwerking van het Rotterdams Philharmonisch Orkest met zorginstellingen en de mogelijkheid voor startups rond CIC en Venture Café om hun ideeën te testen in culturele instellingen.
- Zorg voor een significante impuls voor het werk van makers en instellingen binnen de Rotterdamse cultuursector door als overheid creatief werk in de vorm van opdrachten te creëren. Werk een nieuwe percentageregeling uit voor iedere gebiedsontwikkeling (GREX) en bij nieuwbouw, verbouw of herontwikkeling van publiek vastgoed.
- Maak als gemeentelijke overheid het kader van *procurement* (inkoop en benutting) meer gebruik van partijen (instellingen en makers) uit de Rotterdamse cultuursector die diensten en producten kunnen leveren die voor een brede waaier van activiteiten van de lokale overheid relevant zijn.
- Doe samen met de sector onderzoek naar hoe wederzijdse inspanningen, bijvoorbeeld tussen de cultuur en de zorg, kunnen leiden tot meer structurele activiteiten, die ook door derden kunnen worden gefinancierd.

---

5 Het hogere toeristische segment dat zich vooral richt op het culturele en creatieve aanbod in de stad.

Transitie

- Investeer in een leidende positie van de Rotterdamse cultuursector in de digitale cultuurinnovatie in Nederland. Bevorder daarvoor specifieke innovatieve experimenten op het gebied van digitale productie, toegang en distributie en de bijbehorende verdienmodellen. Stel Rotterdamse cultuurinstellingen in staat om deels op eigen kracht en titel, maar vooral ook met Rotterdamse *digital design*- en techbedrijven en de relevante kennisinstellingen in de regio nieuwe toepassingen te ontwikkelen en te testen en de opgedane kennis te delen. Zorg voor de juiste connecties met de geplande landelijke cultuurfieldlabs en met andere relevante initiatieven zoals de werkgroep Cultuur en Media binnen de Nederlandse Artificial Intelligence-coalitie.
- Stimuleer innovatieve samenwerking, kennisontwikkeling en -deling en verbindingen binnen de cultuursector en tussen de cultuursector en andere sectoren om integrale benadering van stedelijke vraagstukken te bevorderen vanuit de gedachte dat die samenwerkingen van economisch en maatschappelijk nut en belang zijn (zorg, maatschappelijk werk, toerisme, *retail*, horeca, energietransitie, *resilience* enz.). Bevorder daarbij een productieve samenwerking tussen de grote dragende cultuurinstellingen, zoals de Rotterdamse Culturele Basis, met kleine instellingen en makers. Verbind in dat kader ook instellingen waar nieuw talent wordt gevonden en opgeleid (binnen en buiten de formele instituties van jeugdtheater, mbo en hbo) met podia, productie- en presentatie-instellingen en culturele/artistieke hubs, zoals De Wasserij en de voormalige HBS aan de 's-Gravendijkwal. Betrek de cultuursector nadrukkelijk bij ontwikkelingen op het terrein van de brede stedelijke opgaven en benut haar specifieke kwaliteiten, zoals in het project *7 Square Endeavour* (klimaat en energietransitie), *Music City Resilience* (creativiteit

en veerkracht) en de geplande Cultuurcampus op Zuid (inclusie). Neem de cultuursector, op basis van zijn economische en maatschappelijke betekenis, expliciet mee als integraal onderdeel in de voorziene functionele en ruimtelijke herstructurering van de stad.

Ten slotte

- Instellingen in de Rotterdamse Culturele Basis hebben recent een werkagenda opgesteld met maatschappelijke thema's waarop zij een voortrekkersrol willen vervullen. We adviseren het gemeentebestuur in het licht van dit advies onder andere te kijken naar de thema's talentontwikkeling voor en achter de schermen, publiek-sontwikkeling en de bereidheid bij deze instellingen zich open te stellen voor innovatieve ontwikkelingen buiten het culturele veld.
- Zet de dialoog voort die de afgelopen periode is ontstaan tussen betrokkenen van binnen en buiten de sector en van binnen en buiten de stad om een blijvende impuls te geven aan het versterken van de creativiteit en innovatie in Rotterdam.
- Hoewel Rotterdam een significant bedrag voor noodsteun aan de cultuursector heeft ontvangen van het Rijk, blijft de stad structureel onderbedeeld in de rijksgelden die voor cultuur beschikbaar worden gesteld. Rotterdam zou structureel meer geld uit Den Haag moeten krijgen. Ook zou het Rijk de in Rotterdam gevestigde rijksinstellingen voldoende middelen beschikbaar moeten stellen om bijvoorbeeld het Nederlands Fotomuseum beter te huisvesten, van de Cultuurcampus een succes te maken en het onderwerp architectuur op een bij de architectuurambities van Rotterdam passende manier terug te brengen in het Nieuwe Instituut. Verder is er in Nederland ruimte en noodzaak voor een nationaal museum voor de 21^e eeuw en dat moet naar Rotterdam. De stad moet nu zijn vinger of liever een hele hand opsteken.

Uiteindelijk zal de combinatie van deze drie sporen leiden tot een weerbaarder en veerkrachtiger cultuursector, die niet alleen zelf beter bestand is tegen nieuwe crises maar ook bijdraagt aan het herstel en de veerkracht van andere sectoren op economisch en maatschappelijk terrein.

Colofon

Het Advies van de Denktank New Deal Cultuur is tot stand gekomen op basis van een aantal bijeenkomsten en gesprekken met betrokken personen uit de cultuursector en daarbuiten. Een kerngroep rond de voorzitter van de Denktank heeft de rijke opbrengst van deze bijeenkomsten en gesprekken bijeengebracht in dit advies.

Rotterdam, mei 2021

Schrijvers: **Mariëtte Hamer**
Paul Rutten
Olof van de Wal
Titia Haaxma
Birgit Donker
Natascha Slagtand

Ontwerp: **Mosterd & Co**

Illustraties: **Judith Montens**

